

Александър Дзивгов

ЛИТЕРАТУРА И ОБЩЕСТВО

ИЗБРАНИ СТАТИИ

София, 2013

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

- © Александър Дзивгов, автор, 2013
- © Радка Пенчева, съставител, 2013
- © Издателство „Изток-Запад“, 2013

ISBN 978-619-152-319-1

Александър Дзивгов

ЛИТЕРАТУРА И ОБЩЕСТВО
ИЗБРАНИ СТАТИИ

Съставител
Радка Пенчева

Изданието е спечелило конкурс по програмата
„Помощ за книгата 2013“
на Министерство на културата

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор. „Аз обвинявам!“ или аферата „Драйфус“ по български (д-р Радка Пенчева).....	9
---	---

ЛИТЕРАТУРА И КРИТИКА

Бележки към архива на д-р К. Кръстев	25
За д-р К. Кръстев и за три писма на П. Ю. Тодоров до него.....	54
Пенчо Славейков и П. Ю. Тодоров.....	68
Една апотеоза (по повод погребението на Иван Вазов)	72
Вазов и днешната сръбска преса.....	76
В чест на Т. Г. Влайков.....	83
Светлината на Дунава. Панаит Истрати.....	86
За Васил Пундев	89
В чест на Александър Балабанов	94
Н. В. Ракитин	99
Професор Михаил Ласкарис.....	104
Водачът на младата българска духовна армия (по случай избора на проф. М. Арнаудов за ректор на Университета).....	113
В. Г. Короленко	119
Едно рядко достойние на българския народ (В. Викторов-Топоров).....	128
Творчество и гордост (за Л. Н. Толстой)	135
Балмонт за днешна Русия.....	144
Полска поезия и живопис в България.....	149
Полски сияния във Франция. Културно-психологически контакти.....	158
Луиджи Пирандело получи Нобеловата премия	170
Стогодишнината на Джозуе Кардучи	176
Абел Ерман	184

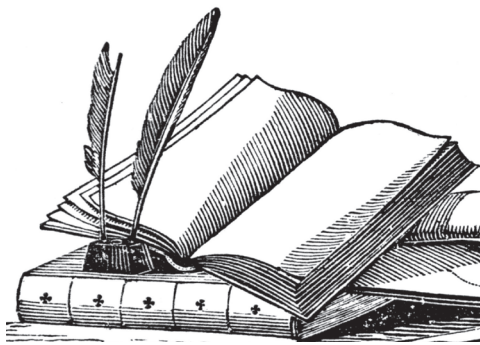
Един виден френски литературен гост на София (Леон Пиер Кен)	189
Професор Гастон Каен и Французския институт в България..	192
На гости у г-жа Пиера	198

ОБЩЕСТВО И ПОЛИТИКА

Българският трагизъм	207
Българската армия	211
Обществен морал и обществена взаимопомощ	215
След девети юни	225
Млади и стари	237
По нови пътища (политически екскурс).....	257
Политически зигзаги.....	267
От Ерио до Поанкаре.....	281
Филип Миле.....	291
Пол Пенлеве.....	297
Емил Миро и вестник „Тан“	301
Професор А. К. Медведев.....	308
Г-н Кюнцл-Изерски (чехословашки пълномощник министър в България)	313
Новият пълномощен министър на Чехословашката република у нас.....	317
Законопроект за народните читалища	320

ДРУГИТЕ ЗА НЕГО

Аристократът (<i>Емилиян Станев</i>).....	329
Будна съвест (<i>Проф. д-р Асен Златаров</i>).....	333
Александру Дзивгову (<i>Д-р С. Данев</i>)	335
Александър Дзивгов (<i>Проф. Ал. Балабанов</i>)	337
Моят психолог (<i>Теодор Траянов</i>).....	339

ПРЕДГОВОР

„АЗ ОБВИНЯВАМ!“ ИЛИ АФЕРАТА „ДРАЙФУС“ ПО БЪЛГАРСКИ

Работата ми с архиви на български писатели ме е провокирала неведнъж да научавам нови неща за автори и събития, напълно забравени днес. Така при разчитането на творческия архив на писателя Емилиян Станев намерих записки от статия на Александър Дзивгов в сп. „Сила“, озаглавена „След девети юни“. Ползвана е от писателя при работата му върху романа „Иван Кондарев“, за да си изясни по-точно събитията преди 23 септември 1923 г. Защото, за да пресъздаде достоверно в романа си обществените конфликти, на Ем. Станев са му били нужни свидетелства на очевидци, актуална политическа информация от онези години, спомени на участници в събитията. Тези записки от статията на Ал. Дзивгов ме провокираха да се заинтересувам за автора ѝ. Нещо повече – в архива на Ем. Станев се пази и машинописен вариант на още една статия, писана от него под заглавие „Аристократът“, посветена на Ал. Дзивгов. Под острокритичното перо на Ем. Станев рядко е излизало нещо толкова възторжено като тази статия! Всичко това събужда интерес към личността и творчество на Ал. Дзивгов.

Какви са делото на този незаслужено забравен днес автор и мястото му в българската култура, защо ние, българите, нямаме памет за подобни личности, дали неговите идеи не звучат актуално и днес – това са само част от въпросите, които можем да си зададем, разкривайки личността и делото на Ал. Дзивгов.

Роден през далечната 1895 г. в София, в семейство на македонски преселници, завършил естетика и литература в

Париж и Гренобъл, познавал видни интелектуалци и писатели от цяла Европа, владеел свободно няколко чужди езика. Негов по-малък брат е поетът и преводач Георги-Асен Дзивгов.¹ Ал. Дзивгов е бил в близки отношения с много български писатели – д-р Кръстю Кръстев, П. Яворов, П. Ю. Тодоров, както и с кръга, гравитиращ около в-к „Литературен глас“ и главния му редактор Д. Б. Митов. Оттам вероятно е и познанството му с Емилиян Станев. Сътрудничи и на други издания като сп. „Демократически преглед“, сп. „Сила“, сп. „Читалищен преглед“, сп. „Листопад“, в-к „Ден“ и др. За съжаление няма издадена отделна своя книга, с изключение на брошурата му „Покушение върху българското правосъдие“², която става и причина за смъртта му на 9 август 1936 г. Неговата смърт възмущава честните интелектуалци и Д. Б. Митов издава през 1937 г. сборника със спомени за Ал. Дзивгов „В памет на Александър Дзивгов“.³ В него е публикувана и статията на Ем. Станев за Дзивгов⁴, както и статии от много други близки и познати на писателя критика личности.

За какво всъщност Ал. Дзивгов е осъден и въдворен в затвора, което води и до смъртта му? През 1928 г. се самоубива индустриалецът Райчо Папаринов, главен акционер в „Р. Папаринов“ АД в гр. Русе. Неговият съдружник чрез редица машинации, които включват главно съдебните институции, се опитва да лиши вдовицата и децата му от имущество и да ги докара до просешка тояга. Честното и безкористно сърце на Ал. Дзивгов не може да приеме това и той, подобно на Емил Зола и Клемансо във Франция по случая „Драйфус“, се хвърля в защита на г-жа Папаринова и децата ѝ. Важен детайл в случая е, че той не познава вдовицата на починалия. Мотивите му са безкористни и хуманни. По повод на този процес той издава и брошурата „Покушение върху българското правосъдие“, чийто текст съдът намира за обиден и осъжда Дзивгов на 7-месечен затвор. Там той заболява от бронхопневмония и умира на 9 август 1936 г. в Александровската болница, където е пренесен ден преди смъртта си. Осъждането му е допуснато по чисто формални причини, не успяват да помогнат и многото му близки хора, някои от които доста влиятелни. За зла

ирония, той става жертва именно на съдебната институция, за която пише, че трябва да бъде уважавана. Още по-тъжно е, че делото минава при вял интерес от страна на пресата, в съдебната зала присъстват малко хора и няма този обществен отзвук, който би помогнал на Дзивгов да бъде освободен. Това говори за българските нрави през 30-те и 40-те години на ХХ век. Управляващите се интересуват от партийните страсти, но не и от съдбата на един честен и образован интелектуалец.

Че Дзивгов е такъв личи в множеството му статии и студии, които условно могат да бъдат разделени в два дяла: литературно-критически и обществено-политически. Няма по-значимо явление в нашата и чуждестранните литератури, което той да не е отбелязал. Особено ценни за нас са двете му статии върху архива на д-р К. Кръстев. Първата е поместена в сп. „Демократически преглед“⁴⁵, а втората – в сп. „Листопад“⁴⁶. Авторът разсъждава върху необходимостта човек да записва спомените си, за да не се обгръщат в сивотата на онова „някога“, в чиято смътност се губят нюансите и подробностите. Цитира и думите на Р. Монтескьо: „Наблюденията върху моите съвременници, интимните подробности за живота им, писмата и психологичните документи за тях, що съм събрал през моя живот, не са ли по-интересни за хората, живели едновременно с мене, отколкото за тия, които ще дойдат след половин столетие или по-сетне?“⁴⁷ Дзивгов пише, че притежава част от архива на д-р К. Кръстев – писма от него и до него, отломки от дневника му, бележки и др., които биха станали неразделна част от пълното издание на архива му. Публикуваните документи се отнасят до обществените интереси, книжовните занимания и интимните вълнения на критика. Представят д-р К. Кръстев като човек с пламенни пориви, като енергична и страстна натура със закалена воля. „Един краен индивидуализъм, изразен в непрестанния стремеж на личността да постигне пълно развитие на своите духовни заложби и радостта от съзнанието, че цялото лично вътрешно богатство трябва да е посветено в служба на колектива – по-малко за преки, утилитарни задачи, а предимно за висшите домогвания на духа.“⁴⁸ Дзивгов акцентира и върху себепосвещението на д-р Кръстев

в служба на българската литература, в издигане авторитета на българския писател, както и върху мъката му за българските злочестини от войните. Това, което най-много сближава двамата критици, според мен е стремежът им да се приобщи и издигне българската литература на нивото на големите европейски литератури. Ал. Дзивгов показва усет за умело боравене с документа, подплатявайки го с биографични и творчески моменти от живота на д-р Кр. Кръстев.

Във втората статия той се спира на отношението на д-р Кръстев към П. Ю. Тодоров и ролята му в неговото творческо израстване. Цитира ранно писмо на д-р К. Кръстев до бащата на П. Ю. Тодоров от 1896 г., когато властта е скандализираща П. Ю. Тодоров, за да провали избора му за депутат от гр. Елена. Ще цитираме някои моменти, звучащи съвременен и днес: „Моралните“ основи, върху които почива българската политика, са тъй долни и безнравствени, щото един безпристрастен наблюдател не може със скръб да не признае, че додето траят тия основи, триумфите на лъжата и подлостта ще бъдат не само нещо неминуемо, но даже нещо естествено.“⁹ Д-р К. Кръстев е радетел за един нов политически морал, който да уважава човешката личност: „Човешката личност да се ползва със заслужено уважение и гласът на един честен, неопетнен гражданин да бъде безапелационна присъда за всяка партия. Че това нещо не иде на една държава, на един народ от небето, а трябва да се извоюва от неговите ръководящи синове, е безспорна истина.“¹⁰

В поместените писма на П. Тодоров се усеща голямата грижа на главния редактор на сп. „Мисъл“ към него. На д-р К. Кръстев Дзивгов посвещава и статии в сп. „Сила“¹¹ и във в-к „Литературен глас“¹². Можем само да съжаляваме, че Ал. Дзивгов умира млад и не успява да осъществи идеята си да издаде книгата си за д-р Кр. Кръстев, заявка за която дава в тази статия.

Освен за д-р К. Кръстев, Дзивгов публикува и други статии за български писатели, поети, литературни критици и учени – Н. Ракитин, Т. Г. Влайков, Г. Милев, П. П. Славейков, П. Ю. Тодоров, Ц. Церковски, Иван Д. Шишманов, Ал.

Балабанов, В. Пундев и др. Във всяка от тях той успява да улови най-същностното за отделния творец, което го прави неповторим със свой стил и място в литературния ни живот. Литературно-критическите статии на Ал. Дзивгов удивляват и днес. Написани от позицията на модерните философи на 30-те и 40-те години на ХХ век, те не губят и националния си привкус. Последовател на Бергсон, Дзивгов пише от позицията на човек, убеден, че между всички области на културата съществува взаимопроникване, за което говори Анри Бергсон. За това той има основания както във френското си образование, така и в убеждението си за голямото влияние и принос на духовна Франция в литературното и философското обновяване на Европа. Проводник именно на това френско влияние у нас е Ал. Дзивгов. Между неговата духовна природа и бергсонизма съществува предустановена хармония. Критикът не е чужд и на неотолизма, чието възраждане се наблюдава в следвоенна Франция. В много от студиите му се усеща влиянието на Жак Маритен и то именно с неговия нов хуманизъм, който привлича Дзивгов.¹³

Когато говорим за хуманизма на Ал. Дзивгов не можем да отменим и неговото отношение към няколко категории хора, които не са в центъра на внимание на обществото. Става въпрос за руските емигранти след Революцията от 1917 г., военноинвалидите и техните семейства, българските емигранти.

Възможно е да се напише цяла книга за помощта, която оказва Ал. Дзивгов на всички белоемигранти, обърнали се към него за помощ. Неговият дом е бил винаги отворен за тях. Познавал се е лично и е помагал на Ив. Бунин, Константин Балмонт, проф. Медведев. На погребението на последния е произнесъл посмъртното слово, а впоследствие е редактирали съчиненията му. У Дзивгов е имало култ към руския мистицизъм и религиозен месианизъм. Познавал е добре руските символисти и особено Владимир Соловьев с неговия мистицизъм. Печата статии за В. Г. Короленко¹⁴, за К. Балмонт. Особен интерес буди статията му „Балмонт за днешна Русия“¹⁵. В нея няма нищо поетично, а е само разказ на К. Балмонт за ужасите, които преживява в Русия преди заминаването си във

Франция – за задържането му, за нуждата да се оправдава за преводаческата си дейност от испански език, за глада, унижението и ужаса на червената Аркадия.

Владеенето на много чужди езици дава възможност на Ал. Дзивгов да представи на български много чужди автори – Морис Метерлинг, Шарл Морис, Франсис Жам, Абел Ерман, Ромен Ролан, Петер Алтенберг, Александър Милеран, Милан Ракич, Георг Брандес, Луи Леже, Леон Пиер Кен, Луиджи Пирандело, Джозуе Кардучи и др. Няма значим автор, който да гостува в България, и Дзивгов да не се е срещал с него, да не го е улеснил в пребиваването му и в крайна сметка – да не е оставил у него добра представа за България. Такива срещи той е имал и с дипломати, с артисти, с учени, дошли от чужбина или работещи у нас. Чест гост в дома му е полският пълномощен министър Ст. Грабовски, голям приятел на България, който високо цени Дзивгов като посредник между двете култури. Дзивгов пише рецензии за антологията на Дора Габе-Пенева „Полски поети“ от 1921 г. и на книгата на Ст. Грабовски и Ан. Ганчева „Из полското изкуство“ от 1922 г.¹⁶ Като разглежда в исторически план връзките ни с Полша, Дзивгов дава характеристика на всеки от включените поети в антологията, отново с най-характерното за всеки от тях, както и за двамата известни художници от втората книга („Из полското изкуство“) – Артур Гротгер и Ян Матейко. На Полша Дзивгов е посветил и статията си „Полски сияния във Франция. Културно-психологични контакти“, във в-к „Литературен глас“.¹⁷ Тя поражда дълбокото познаване и на двете култури, познаване дори и на детайлите. Шопен, Мицкевич, г-жа Ханска, Пол Казен и др. изразяват пиетета и взаимното проникване на двете култури.

Интересна за нас е и статията му „Луиджи Пирандело получи Нобеловата премия“, публикувана във в-к „Литературен глас“ през 1934 г.¹⁸ Като разглежда най-добрите творби на световни писатели, кандидатствали за наградата на тази сесия, Ал. Дзивгов критикува Нобеловия комитет не толкова за избора, колкото за принципа, по който се дава наградата. Според него „Нобеловият лауреат трябва да представя определен момент в литературната еволюция, както и да е носител чрез

своето изкуство на любовта между хората¹⁹, както и че върху съвестта на Нобеловия комитет лежат големи прегрешения във връзка с Нобеловите награди: Ибсен, Толстой и Стефан Георге. Виждаме, че още през 30-те години принципите за даване на Нобеловата премия за литература са спорни. Това явление наблюдаваме до днес. А творчеството на Пирандело е анализирано в дълбочина, като се поставя акцент най-вече на драматургията му, смятана за нещо ново в този момент.

По подобен начин Ал. Дзивгов пише за всяка чужда литература. Завидните познания, дължащи се според съвременниците му както на феноменалната му памет, така и на богатата му култура, впечатляват дълбоко и будят нашето уважение.

Не по-малко интересни са и общественно-политическите статии на Ал. Дзивгов. Написани артистично, с познаване на историята и трудовете на видните за времето си политически мъже, те и днес не са изгубили своята актуалност. Защитник на демокрацията и гражданското общество, неговото перо е непримиримо. Споменахме за статията му „След 9 юни“, записки от която се пазят в архива на Ем. Станев. Публикувана е в сп. „Сила“ на 20 септември 1923 г.²⁰ За мотото на статията Дзивгов е използвал два откъса от Е. Ренан, автор, известен с радикалните си политически възгледи във Франция. Дзивгов приветства случилото се на 9 юни и 10 август 1923 г., смята, че тези две събития заздравяват политически изтерзаната ни родина. Вярва в разума на управляващите, защото иначе разрушителните сили биха могли с действията си да доведат до убийствени резултати. За да не се стигне до това, управляващите трябва да задоволят всички неотложни нужди на хората от икономически и стопански характер, да се почувства грижата на държавата. Излизайки от принципите на гражданското общество, Дзивгов набляга на невъзможността на земеделския режим да се справи със ситуацията, довела до 9 юни. Набляга на един основен принцип, на който се основава гражданското общество – надкласовия принцип. Всеки, който не се съобразява с него, е обречен да загине от естествения ход на свободното общественото развитие, нетърпящо изкуствените ограничения на доктринери и спекуланти в политиката. Именно

в нарушението на тези принципи той търси причините за краха на дружбашкото управление, поело властта като антидържавна сила и поставило на изпитание съществуването на държавата. В подкрепа на своите възгледи цитира Александър Керенски, който смята, че „ахилесовата пета“ в управлението на Стамболийски е фактът, че „Българският земеделски съюз не е политическа партия, а съсловна“.²¹ Съсловна според Дзивгов е и вътрешната политика на Стамболийски, както и фактът, че той не успява да израсне до държавник. Не бива да се проявява и толерантност към опитите да се стигне отново до съсловна власт, както и към антидържавните елементи. В този смисъл опитите на дружбашите трябва да бъдат спрени. Смята, че подобно на Карл Кауцки трябва да се държи на класовата солидарност, съчетана с принципите на държавността. Политическата сила, която може да изпълни това, според Дзивгов, е Демократическият сговор. Именно тази партия може да утвърди у народа култ към държавността, да издигне гражданското съзнание у българина, който трябва да се отнася еднакво сериозно към правата и задълженията си. По този път ще укрепне гражданското общество у нас, ще се усъвършенства и правораздавателната система. За нас е особено ценна и следната констатация на Дзивгов: „Българската държавна криза не съвпада с краткия период на дружбашката анархия. Тя крие своя първоизточник в дефектите на основния закон – Търновската конституция, и се засиляше с постепенното укрепване на личния режим у нас, който отрови политическите нрави на нова България.“²² Именно в този ред на мисли авторът разглежда и големите национални нещастия на страната ни – загубите през септември 1918 г. при Добро поле, настъпилите ексцесии след това и победата на Стамболийски. Виждаме, че статията засяга проблеми, които не може да не са вълнували и Ем. Станев при подготовката на романа „Иван Кондарев“, особено що се отнася до политическата обстановка в навечерието на септемврийските събития от 1923 г.

Интересна от психологически и обществен аспект е и една обширна статия на Ал. Дзивгов, разглеждаща отношението между „млади и стари“ в политическия живот на България.²³ Повод

за нея му дават статиите на В. Юруков и отговорите на стария държавник и дипломат М. Маджаров. Първият твърди, че колкото и опитни да са старите военни, те не могат да увлекат масите след себе си, ако вече са преживели няколко погрома, трябва да имат и достойнството да се оттеглят и дадат път на младите. Стариат М. Маджаров отговаря на тази статия, като опонира, че в цивилизованите общества длъжностите се заемат не по други принципи – възраст, произход и т. н, а по избора на масите. Тези две мнения дават възможност на Ал. Дзивгов да покаже на какво е способно блестящото му перо. Анализирайки проблема с много примери от световната история, той налага извода, че възрастта не е толкова от значение, а самата личност, чиито качества са най-необходими в даден исторически момент. Отбелязва и една характерна особеност на политиците – чувството им, че са необходими и незаменими едва ли не до смъртта си, че без тях държавата би пропаднала. В този смисъл авторът говори и за смяната на поколенията държавници в България. Борците се сменят от нов тип държавници – бюрократите, а те пък от т.нар. решителни мъже, от новата вълна политици на България, които извършват и Деветоюнските събития.

Не бива да подминем и една твърде показателна за хуманиста Ал. Дзивгов статия – „Обществен морал и обществена взаимопомощ“.²⁴ В нея той напълно разгъва идеите си за взаимно подпомагане вътре в едно общество и между отделните държави. Обвинява всички големи държави за трагедията на Русия и за безразличието им към съдбата на всички емигранти от Русия след 1917 г. Смята, че народите са дезертирали от отговорностите си след Първата световна война и живеят сами за себе си. Необходимо е те да се обединят „в името на мира и благоденствието, да култивират у себе си съзнанието за своята единност. Съзнанието за единността на световната култура, за нейните общи икономически основи и за общите ѝ хуманитарни достижения трябва да заседне дълбоко в колективните и индивидуалните психики и да се претвори в лост на прогреса чрез световния мир. Съзнанието обаче за единството в домогванията у отделните народи би могло да бъде реализирано само когато у всеки народ закрепне идеята за безу-

словната необходимост от вътрешно единство, от сплотяване, от свещен съюз в името на общото преуспяване, на общото вчовечаване.²⁵ След този теоретичен ракурс би трябвало да наблегнем върху няколко основни проблема, които според Ал. Дзивгов трябва да се решат у нас. На първо място това са проблемите на инвалидите. Те са загубили здравето си в името на българското добруване през войните. Отношението към тях е престъпно, те са най-големите благодетели на нацията ни, ние не се срамуваме от себе си заради отношението си към тях и техните деца. Друга голяма проблемна група са нашите несретници емигранти, прокудени от родните си места. Към тях се прибавят и руските бежанци, прогонени от родината си, които заедно с нашите бежанци от поробените ни земи страдат сред българи. Сред онеправданите в България, Дзивгов прибавя и чиновниците като съставна част на нашата интелигенция, на която се подхвърлят трохи, за да преживява. Съдбата на всички тези хора трябва да ни накара да бъдем по-малко себични, да мислим повече и за другите. „Съзнанието, че лишаването от едно благо, в името на общественото благо, не е никакво благодеяние, а само изпълнение на повелителен неминуем дълг, трябва да ни накара да бъдем по-скромни и по-щедри. Благодеяния и благодетели не може да има в едно общество от свободни хора, а само съзнателни, просветени и добри негови членове. И който прави жертви, прави ги не само за другите, но и за себе си, и преди всичко за себе си. И не върши нищо повече от това, което неговото собствено и общото добро изисква и налага.“²⁶ Дзивгов разказва в подкрепа на своите мисли и тъжната история за смъртта на проф. Анатолий Медведев, дошъл у нас след 1917 г. Назначен за професор в Медицинския факултет на Софийския университет, той живее в крайна оскъдица като бродяга в един вагон на Подуенската гара с жена си и 7-те си деца. Умира от бедност и недоимък, а същевременно не отказва на никой болен преглед в изпълнение на хуманния си лекарски дълг. Подкрепен от български интелектуалци, той пише до 2 благотворителни дружества за подпомагане, но получава отказ, защото формално се води на работа. Ето този формализъм Дзивгов не може

да приеме с хуманното си сърце и душа. Неговите съвременници разказват и за случай, когато подарява на непознат не-сретник зимното си палто и цяла зима ходи с тънкото си пар-десю! Този формализъм убива и него самия. За него той пише: „Формализмът и анархията са две социални злини, често в за-висимост или даже в пряка връзка помежду си. Формализмът е стремеж да се обсегне с формули това, което може да бъде обгръно от сърцето и от свободния ум. Той е най-примитив-ното, най-нисшето отношение към болните проблеми на жи-вота и тия, които разполагат единствено с него, са морални лилипути.“²⁷ Светлият живот на проф. Медведев е един зов за пробуждане от това състояние на обществото. Виждаме висо-кохуманното съзнание на критика, осъществил и на практика идеите си. Както е писано в древната хроника: „Човек дава от кесията си толкова, колкото има в сърцето си.“

Будното обществено съзнание на Ал. Дзивгов го кара да взема отношение по много наболели за времето си въпроси. След избирането на проф. Ив. Шишманов за председател на Читалищния съюз, Дзивгов пише статия и върху законопро-екта за Народните читалища²⁸, рецензии за театрални поста-новки и издания и мн. др. Няма по-съществено явление в по-литическия и обществения ни живот, на което той да не от-кликва! И на този фон ни става ясно защо не оставя самосто-ятелна книга. Забързан да помогне на всекиго, губещ по този начин времето си, той изпълнява човешкия си дълг за сметка на собствената си кариера.

Отделно внимание заслужава и редакторската му работа като съставител и редактор на трудовете на П. Р. Славейков, Петер Алтенберг, Георг Брандес, сборниците в памет на Луи Леже, проф. Медведев и др.²⁹ Активно участва и в съставяне-то на редица юбилейни броеве на в-к „Литературен глас“ за различни културни дейци. Всичко това показва една широка култура и една дейност с неимоверно широк обсег.

Може би най-ярка представа за него получаваме от ста-тията на Ем. Станев – „Аристократът“, поместена в сборника със спомени за Дзивгов. Станев започва с констатацията, че у нас липсва зачитане на човешката личност, което може да

разясни много печални явления в живота ни. „Липсата на култ към личността е най-яркото доказателство за слабата ни културност.“³⁰ И в същото време нашият народ е чувствал необходимостта от зачитане на личността. В този ред на мисли четем: „Но още по-тежка и мъчителна е съдбата на нежните и крехки духове, лишени от суровата издържливост на политическия борец – на тия тъй рядко срещани у нас културни хора, които носят в едно с изострената си културност и изострена съвест. Тъй като у тях отзивчивото им социално чувство изхожда от самата им същност, те неминуемо влизат в борба с околната пошлост. Ала ценящи чуждото аз както своето и осланящи се на една етика, те са сломявани извънредно бързо и катастрофално.“³¹ Именно такъв е и Александър Дзивгов – висококултурен човек, прекрасно възпитан, незаменимо интересен събеседник, духовит и изящен. Станев набляга на факта, че въпреки френското си възпитание, Дзивгов не се е отчуждил от народа си, не се е превърнал в сноб. Определя го като роден аристократ, като самотник на фона на всеобщата пошлост.

Високата оценка от един събрат по перо е може би най-ценна. Защото само пишещият може така добре да почувства делото на критика Александър Дзивгов.

От беглия преглед на написаното от Александър Дзивгов можем да си съставим представа за един роден европеец, незагубил обичта и към собствената си родина. Радетел за издигане на българската литература на нивото на големите европейски литератури, без да губи националната си специфика. Виждаме, че тези идеи са особено актуални днес – като пълноправни членове на Европейския съюз. Творческото дело на личности като Ал. Дзивгов логично ни кара да се замислим по много наболели вече въпроси – за отварянето на нашата литература към другите, и в същото време за запазването на собствената ѝ самобитност, за взаимното проникване на българската литература в чужбина и на чуждите литератури у нас, за критериите, по които се извършва това, за мястото на държавните институции в този процес и т.н. Кара ни и да си припомним делото на подобни творци, напълно незаслужено забравени днес.

Това издание е първо за отдавна починалия автор. В него е запазена автентичността на езика и слога на Ал. Дзивгов. Статиите са поделени условно в три дяла: Литература и критика, Общество и политика и Другите за него. Разбира се, не включваме всичко, а само подбор от многото. Надяваме се чрез този подбор да провокираме интерес към творчеството на Ал. Дзивгов.

д-р Радка Пенчева

БЕЛЕЖКИ

- ¹ По повод 100 години от рождението на Георги-Асен Дзивгов през 2004 г. излезе книгата *Георги-Асен Дзивгов. Купол. Стихове и литературна критика*. С., ИК „Лик“, 139 с. Предговор, ред. и състав. Р. Пенчева.
- ² Александър Дзивгов. *Покушение срещу българското правосъдие*. сп. „Право“, С., 1933, 16 с.
- ³ *В памет на Александър Дзивгов*. Сборник под редакцията на Д. Б. Митов. С., 1937, 270 с.
- ⁴ Емилиян Станев. *Аристократът*. – В: В памет на Александър Дзивгов. С., 1937, с. 189–196.
- ⁵ Александър Дзивгов. *Бележки към архивата на д-р К. Кръстев* (с девет непубликувани писма). – сп. „Демократически преглед“, XVIII, С., 1926, кн. IX–X, с. 688–689.
- ⁶ Ал. Дзивгов. *За д-р К. Кръстев и за три писма на П. Ю. Тодоров до него*. – сп. „Листопад“, X, С., 1929, бр. 3, с. 55–65.
- ⁷ Вж. бел. 5, с. 669.
- ⁸ Пак там, с. 670.
- ⁹ Вж. бел. 6, с. 59.
- ¹⁰ Пак там, с. 59.
- ¹¹ Ал. Дзивгов. *Професор д-р К. Кръстев*. – сп. „Сила“, I, С., 1919, бр. 31, с. 5–8 и бр. 32, с. 8–11.
Голяма част от статиите на Ал. Дзивгов са публикувани в сп. „Сила“, редактирано от Хр. Силянов и К. Списаревски. Излиза от 1918 до 1924 г. Списанието е за политика, обществен живот и литература. За това издание по-подробно вж. статията на Г. Господинов. „Периодика и литература“, т. 5, С., „М. Дринов“, 1999, с. 53–72.
- ¹² Ал. Дзивгов. *Д-р К. Кръстев*. – в-к „Литературен глас“, II, С., 1929, бр. 30, с. 2–3.
- ¹³ За философските идеи на Ал. Дзивгов вж. статията на Павел Телчаров. *Философските идеи на Александър Дзивгов*. – В: В памет на Александър Дзивгов. С., 1937, с. 184–189.

- ¹⁴ Ал. Дзивгов. *В. Г. Короленко*. – сп. „Сила“, III, С., 1922, бр. 1, с. 6–8.
- ¹⁵ Ал. Дзивгов. *Балмонт за днешна Русия*. – в-к „Ден“, X, С., 1921, бр. 100, с. 2.
- ¹⁶ Ал. Дзивгов. *Полска поезия и живопис в България*. – сп. „Сила“, III, С., 1922, бр. 11, с. 11–14.
- ¹⁷ Ал. Дзивгов. *Полски сияния във Франция. Културно-психологични контакти*. – в-к „Литературен глас“, С., VIII, 1935, бр. 258, с. 3–4–6.
- ¹⁸ Ал. Дзивгов. *Луиджи Пирандело получи Нобеловата премия*. – в-к „Литературен глас“, VII, С., 1934, бр. 250, с. 1.
- ¹⁹ Пак там, с. 1.
- ²⁰ Ал. Дзивгов. *След Девети юни*. – сп. „Сила“, IV, С., 1923, бр. 12–13, с. 153–156.
- ²¹ Пак там, с. 154.
- ²² Пак там, с. 156.
- ²³ Ал. Дзивгов. *Млади и стари*. – сп. „Сила“, IV, С., 1924, бр. 19–20, с. 244–250.
- ²⁴ Ал. Дзивгов. *Обществен морал и обществена взаимопомощ*. – сп. „Сила“, III, С., 1922, бр. 2, с. 2–5.
- ²⁵ Пак там, с. 2.
- ²⁶ Пак там, с. 4.
- ²⁷ Пак там, с. 5.
- ²⁸ Ал. Дзивгов. *Законопроекта за народните читалища*. – сп. „Сила“, IV, С., 1923, бр. 17–18, с. 221–223.
- ²⁹ За работата на Ал. Дзивгов като редактор можем да посочим следните издания, които не изчерпват въпроса:
 Петер Алтенберг. (Очерк). *Предговор към разказите на П. Алтенберг*, С., 1920.
 Професор А. К. Медведев. (Реч). *Памяти професора А. К. Медведева*. Русско-болгарский сборник. Под ред. на проф. М. Г. Попруженко и Ал. Дзивгов. С., 1922, с. 114–117.
 Георг Брандес. (Очерк). *Литературна критика от Георг Брандес*. Превод и предговор от Ал-Дзивгов. С., 1924.
Живот и дейност на Луи Леже. Сборник в чест и памет на Луи Леже. 1843–1923. С., 1925, с. 11–12.
 Едуард Ерио. – юб. вестник *В чест на Едуард Ерио*. Специално приложение на „*Sahiers Vulgares*“, орган на Сдружението на френските възпитаници. Ред. комитет: Константин Трънка, Ал. Дзивгов, Д. Б. Митов, Петко Стоянов, Хр. Христов. Брой единствен, 14. VIII. 1933, с. 1–4.
- ³⁰ Емилиян Станев. *Аристократът*. – В: В памет на Ал. Дзивгов. С., 1937, с. 189–196.
- ³¹ Пак там. с. 190.